

ut per impositionem manus et orationem a morbo liberare.

VERS. 14. — *Nec enim debent*, etc. Carnales patres filiis congregant, sed spirituales dignum est ut a filiis sumptus accipiant. Hic autem in tantum probat se nolle accipere, ut transferat causam carnalis patris ad spirituales: et dicit non solum se pro salute eorum impendere, sed et mori paratum.

VERS. 15. — *Et superimpendar*, etc. Perfecta quidem charitas hæc est, ut quidem paratus sit etiam pro fratribus mori. Sed nunquid mox ut nascitur? Cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum ad perfectionem venerit, dicit: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo*.

VERS. 19. — *Olim putatis*. Quasi dicat: Jamdudum forsitan putatis: quod causa excusationis quasi reus dicam, quod non gravavi, sed dico (teste Deo qui scilicet) quod non circumveni vos, et non superbe, sed in Christo amplificando in vobis.

VERS. 21. — *Ne iterum cum venero*, etc. (CHRYS.) Gloria est punire, impropere, pœnas exigere, etc., usque ad sed propter illius præceptum.

Et non egerunt. Non sufficit mores in melius commutare et a malis recedere, nisi de his quæ facta sunt, satisfiat Domino per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.

CAPUT XIII.

VERS. 2. — *Non parcam*. Post tot correctiones, si qui se non emendant, non debet eis parci.

VERS. 3. — *An experimentum*. Moris est divinæ Scripturæ personæ Dei tribuere quod in nobis facit, sicut Apostolus locutionem ipsam illi tribuit cujus munere loquebatur, id est Christo. *Qui in vobis non infirmatur*, sed potens apparuit cum dona dedit. Quod experti, non dubitent se ab eo posse puniri.

VERS. 4. — *Nam et nos infirmi*. Vivit Christus qui prius fuerat infirmus. *Nam et nos* multo minores, licet infirmi in illo, id est licet ad imitationem ejus multa patimur a perfidis, *tamen vivemus*, id est po-

testatem habebimus per eum in vobis judicandis. Vel, *vivemus cum eo*, id est in simili beatitudine cum eo: et hoc ex virtute Dei; quod tale est in vobis, id est in conscientiis vestris. *In vobis*. Erga vos. Mors illata a perfidis vita est erga credentes, quia virtute Dei resurgentes vivent cum Christo.

VERS. 7. — *Oramus autem*, etc. Hoc orat Apostolus, ut his bene agentibus in eis corripienda non inveniatur, et sic reprobi appareant: probati enim videntur, dum judicant peccatores. Sic ergo si non sint quos judicet, cessante auctoritate quasi reprobi videntur. *Reprobi simus*, id est appareamus reprobi, non habentes quod vindicemus vel didicemus.

VERS. 9. — *Gaudemus enim*, etc. (HIER.) Gaudemus si non sit necesse ut nostra virtus appareat, sicut Petri apparuit in Saphyra et Anania.

VERS. 10. — *Secundum potestatem*. Iterum ostendit quod non cupit potestate in illis abuti, adjiciens non in destructionem sed in ædificationem se eam accepisse, unde subdit: *Non in destructionem*. Non destruuntur autem qui corriguntur, sed correcti ædificantur.

VERS. 11. — *Gaudete, fratres*. Id est bene operamini ut verum gaudium habere possitis. *Et Deus pacis erit vobiscum*. Hinc vobis erit pax a dilectione illius, hinc malorum omnium sublatio. *Ista pax orbem servavit*, diuturnum bellum solvit, cælo terram conjunxit, ista homines angelos fecit. *Istam ego imitetur*. Innumerabilium enim bonorum mater est dilectio, per istam salvati sumus, per istam ineffabilia bona omnia assequimur.

VERS. 15. — *Gratia*. Totam Trinitatem optat benedicere eos. Sua tribuit congrua cuique. *Gratiam*, id est remissionem Filio, charitatem Patri qui ex dilectione misit Filium, communicationem Spiritui, per quem fit unio. *Et charitas Dei*. Dilectio Dei misit Christum, cujus gratia salvat. Et ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facti Spiritus sancti, vel ipse Spiritus ita sit vobiscum, ut communicet et conferat vobis et gratiam Christi et charitatem Dei. Quasi: Tota sit vobiscum Trinitas, dans gratiam de commissis et charitatem per Spiritum.

EPISTOLA AD GALATAS.

ARGUMENTUM.

Galatæ sunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apostolo acceperunt. Sed post discessum ejus tentati sunt a falsis apostolis, ut in legem et circumcissionem verterentur. Hos Apostolus revocat ad fidei veritatis, scribens eis ab Epheso.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Paulus, apostolus*. Nomine officii terrorem incutit. *Non ab hominibus*. Subaudi apostolis, ut quidam electi et missi a Judæis pseudoapostoli. *Neque per hominem*. Sed per Jesum jam suscitatum. *Qui non ut homo homines paulatim, sed totum si-*

mul per spiritum docuit: ut per hoc sit major, per quod videbatur minor. Cæteri enim apostoli videbantur esse majores: quia priores. Iste minimus, quia novissimus. Sed inde apparet dignior: quia priores constituti sunt per Christum adhuc ex parte hominem, id est mortalem. Novissimus vero Paulus per Christum jam totum Deum, id est ex omni parte immortalam.

VERS. 2. — *Qui mecum*. Dolentes fratres Christiani sunt de vestra seductione, testes veritatis meæ, quibus vos oportet credere, et non paucos, sed omnes,

VERS. 5. — *Et Domino Jesu Christo*. Quem inju-

riose æquatis legi, dum ipsum non sine lege ad salutem sufficere asseritis : sicut legem sine eo : sed ab ipso sine lege gratia est et pax.

VERS. 4. — *Qui dedit.* Id est, sponte obtulit : quia non est alius qui potuit aperire librum, nisi leo de tribu Juda. *Semetipsum.* Quia non erat hostia alia digna pro peccatis nostris delendis, quod est initium salvationis. Quem ergo locum habet lex ? Quasi : Nullum penitus. *De sæculo.* Id est de conformitate mundi, qui nos allicit.

Præsenti sæculo nequam. Tanto plus capit, cum æterna non videantur. *Sæculo nequam.* Hoc dicit non quod mundus iste creatus a Deo sit malus, sed quia in eo fiunt mala. Et hoc sensu dicitur : *Dies mali sunt. Mundus in maligno positus. Tempora periculosa.* Saltus, qui pleni sunt latronibus, et gladius, quo cruor effunditur, et calix, in quo venenum temperatur, mala dicuntur : quia non solum tempora, sed etiam loca et instrumenta malorum traxerunt infamiam quæ in eis fiunt.

VERS. 5. — *Cui est gloria.* Quasi : Hæc testantur præsentibus boni, et futuri testabuntur. In hac *salvatione* prælibavit et commendationem sui, et quid possit gratia Dei, et quod lex nihil confert.

VERS. 6. — *Mirror.* De destructione legis consequenter agit Apostolus. Et de levitate eos reprehendit, quod ab Evangelio indiscrete transierunt ad legem. Et quia Galata, *translatio* dicitur, congrue ex ipso nomine reprehensionis occasionem sumit. Et cum hæc prædicta bona sunt ex Christo, *mirror* quod bene instructi prius, sic, tam vehementer et tam brevi tempore, transferimini, etc.

VERS. 8. — *Sed licet nos,* etc. Bonus angelus potest intelligi, non quod hoc contingat, sed adeo certus est de veritate Evangelii sui, quod si etiam angelus aliud nuntiaret, non crederet, sed anathematizaret.

Præterquam quod. (Aug.) Attende. Non ait : Plus quam accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipsi præjudicaret, qui cupiebat venire ad quosdam, quibus ipse scribebat : sicut ad Thessalonicenses, ut suppleret quæ illorum fidei deerant. Sed qui supplet, quod minus erat addit ; non quod inerat, tollit. Qui autem prætergreditur fidei regulam, non accedit in via, sed recedit a via. *Anathema sit.* Quare hoc ? Quia aliud evangelizans, de privato vult fluere, non de medio. Et cum hoc homo carnali nebula præpeditus, et a fonte communi ad propriam suam falsitatem reductus possit facere, nunquid et angelus ? Vere si angelus de proprio fluens in paradiso non esset auditus, non præcipitaremur in mortem. Media aqua posita erat omnibus præceptum Dei. Aqua quodammodo publica erat, et sine fraude, sine labe, sine cæno fluebat. Sed venit angelus de cælo lapsus serpens factus, quia insidiose jam venenum spargere cupiebat, et emisit venenum. De proprio locutus est, de suo : *Gustate, et eritis sicut dii* (Gen. iii). Et illi appetentes quod non erant, amiserunt quod accepe-

runt. *Anathema.* Hoc verbum pro maledicto ponitur, et vulgo dicitur devotio. Nam devotare se quemque nemo fere dicit, nisi se maledicens. Unde illud : *Et anathematizavit eum et civitates ejus, et vocatum est nomen loci illius Anathema* (Num. xxi). Hinc tractum est ut anathema detestabile aliquid et abominabile videatur, ut nihil inde victor in usus suos auferret, sed totum in pœnam luendam votavit : hoc erat anathematizare, quod vulgo dicitur devotare. Origo autem hujus verbi est in Græca lingua ab his rebus quæ votæ et persolutæ, id est promissæ et redditæ sursum ponebantur in templis : et est dictum : *ἀνο τοῦ ἀναθίναν*, id est sursum ponere.

VERS. 9. — *Sicut prædiximus.* A majore infert. Quandoquidem nos vel angelam excommunicarem magis pseudo excommunicandi sunt.

VERS. 10. — *Modo.* Dicit modo quia olim dum dixit hominem ex lege justificari, hominis gloriam inutilem, gratiam Dei prædicavit. Innuit hic etiam hoc facere illos seductores, ut laudarentur a Judæis, quos non timet offendere Paulus pro gloria Christi, qua veniente cessat lex. *Si adhuc.* Hinc quidam putant sufficere conscientiam, ut parum quid de eis existimet alius, curent ; sed conscientia coram Deo est necessaria conversatio coram proximo ; quæ si negligentius agitur, lædit exemplo. Unde alibi : *Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus placeo* (II Cor. x). Item : *Sine offensione estote Judæis et Græcis Ecclesiæ Dei* (II Cor. viii). Item : *Providemus bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (Math. v). Item : *Luceant opera vestra coram hominibus, etc.* Ergo contra temerarios iudices, detractores, susurriones, murmuratores, quærentes suspicari quod non vident, quærentes etiam jactare quod non suspicantur, sufficit conscientia. Nec in aliis quibus placere volumus quæramus nostram gloriam, sed eorum salutem, ut non nos, sed Deum laudent, qui tales fecit ; unde : *Nolite facere iustitiam vestram coram hominibus*, ubi illos arguit qui ita ventilant opera sua, ut finem operum suorum laudem hominum ponant, eandemque laudem quasi pro mercede operum suorum computent.

VERS. 14. — *Et proficiebam in Judaismo.* Quasi dicat : Qui prius in illis legalibus tantum valui, jam illa reliqui, ideoque vos meo exemplo ab his recedite.

VERS. 15. — *Cum autem placuit.* Quasi dicat : Tunc apparet me non didicisse, sed nec post. *Segregavit ex utero matris.* Unde de Jeremia legitur : *Priusquam te formarem in utero, novi te* (Jerem. i). Qui ergo præscit futuros antequam sint, quoscumque vult nasci, facit ut sint, et jam natos quos vult per gratiam vocat ut justi sint, sicut Paulum vocavit per gratiam, ut annuntiaret Christum. *Ex utero. Mater, Synagoga ; uterus ejus et secretarii ejus sunt Pharisæi,* de numero quorum separatus est.

CAPUT II.

VERS 4. — *Deinde post annos quatuordecim.* A

passione Domini, quando conversus fuerat ad fidem, venit, sicut Beda super Actus apostolorum scribens demonstrat.

VERS. 2. — *Et contuli cum illis.* Ostendit se non habuisse securitatem Evangelii, nisi esset auctoritate Petri et aliorum roboratum. *Seorsum*, etc. Separatim contuli cum his non publice, ne fidelibus ex Judæa (qui putabant legem esse servandam) fidei scandalum nasceretur. Eo tempore cum venisset Petrus Antiochiam (licet hoc in Actibus apostolorum non legatur) in faciem ei restitit Paulus.

VERS. 4. — *Subintroductos.* A Judæis. Quod enim infideles per se non poterant, per falsos fratres moliebantur, quos sub specie religionis immiserant, ut explorarent quæ libertas est nobis in fide Christi, non ut eam tenerent, sed ut aliqua contentione ab ea in servitutem legis redigerent. Quod si esset veritas Evangelii apud gentes, non remanerent, sed omnes judaizarent. Et ideo hic iis quibus assertionem prædicationis suæ conferebat, nullatenus voluit cedere. Alibi vero ubi non obfuit, pro scandalo Judæorum, circumcidit Timotheum. In his omnibus et se commendat, et legem non tenendam comprobatur.

VERS. 5. — *Neque ad horam.* Nec ad horam cessit, qui nunquam cessit. Quod si aliquando cessit, quomodo nec ad horam? Cur etiam propter falsos fratres, si per se facturus erat? Cessit ergo propter illos: quod per se non faceret: humilians se legi, circumciso Timotheo ut dolus et scandalum Judæorum cessaret, qui parati erant commovere tumultum et seditionem, si illum filium Judææ incircumcisum susciperet, et episcopum ordinaret.

VERS. 6. — *Quales aliquando.* Ad priora non recurro, quia ea quæ modo sunt, sufficiunt; sed qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. In quo apparet quod non inferior sit illis. Deus autem probatur non accipere personam, quia si ita esset, ego Paulus ante impius cui tales nihil conferrent non fuisset. Vel illud, *nihil interest*, sed nihil mihi tulerunt. *Qui videbantur aliquid esse.* Id est, alicujus auctoritatis: quia cum Domino ambulaverant, et transfigurationi ejus interfuerant. Videbantur dico *ab his*, id est, falsis fratribus. Quia qui videbantur esse aliquid, carnalibus duntaxat hominibus videbantur esse; nam ipsi non sunt aliquid. Etsi aliqui boni ministri Dei sunt, Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi essent aliquid per se, semper fuissent aliquid.

VERS. 9. — *Columnæ.* Ecclesia firmamentum dicitur veritatis: quam etiam sapientia ædificavit, id est, constituit in septem columnis, quo numero vel universitas prædicatorum (quia solet poni pro universo) vel septenaria operatio Spiritus sancti insinuatur. *Dexteras dederunt.* Unde contulit cum illis, et dexteras accepit? Quia idem cum eis verbum habuit. Ipsa collatio unitatem doctrinæ monstravit, aliter non crederet Ecclesia ei qui non fuerat cum Domino. *Ut nos ingenies.* Ut essem primus in prædi-

catione gentium, sicut Petrus in circumcissione. Et sicut apostoli Petro, ita Barnabas sibi sociaretur.

VERS. 11. — *Restitit.* Hoc Paulus non auderet, nisi se non imparem sentiret.

VERS. 12. — *Prius enim quam venirent*, etc. Qui dam æmulatores legis, qui æquo jure Christum et legem venerabantur, quos timens non miscebatur gentibus. Quod si solum esset, non esset reprehensibile. Sicut et ipse Paulus pro scandalo aliquando cessit. Sed in hoc erratum est, quod gentes cogebat judaizare.

VERS. 14. — *Quomodo gentes cogis.* Non docentis imperio, sed conversationis exemplo.

VERS. 15. — *Nos.* Commendata auctoritate sua, jam rationibus incipit agere quod carnales observantia post Christum non sunt observandæ. Quasi: Gentes non debent judaizare, quia nos, qui valuimus in lege, scimus eam non justificare: et ideo, ea dimissa, ad Christum confugimus.

VERS. 16. — *Nisi per fidem*, etc. Non ideo dicit ex fide, quod opera bona frustrentur, cum Deus reddat unicuique secundum opera sua: sed quia bona opera sunt ex gratia, non autem ex operibus gratia: quia fides per dilectionem operans nihil operaretur, nisi ipsa dilectio Dei diffunderetur in nobis per Spiritum sanctum; nec ipsa fides esset in nobis, nisi Deus eam daret.

VERS. 17. — *Quod si quærentes.* Si nos revera cognovimus non posse justificari nos, nisi transeuntes ad Christum, nunquid patitur Christus relabi nos ad id quod eramus? Quod si pateretur, profecto minister nobis esset peccati, id est, prioris status nostri, sicut fuisset transeuntibus ad se minister justitiæ.

VERS. 19. — *Ego enim per legem.* Spiritualiter intellectam. *Mortuus sum.* Ne carnaliter vivam. *Ut Deo vivam.* Non mihi, sed quod Deo jam possum? quia cum Christo sum. *Confixus.* Id est, crux Christi exstinxit in me ardorem peccati ut jam ultra ad id non extendar, quasi: clavis habens manus affixas.

VERS. 20. — *Vivo.* In virtutibus vigorem bene operandi habeo. *Jam non ego.* Ille peccator, qui prius eram. *Vivit vero in me Christus.* Id est, novitas Christi apparet in me. Ad quid ergo lex?

CAPUT III.

VERS. 1. — *O insensati.* (AMBR.) Verba irascentis. Erant autem insensati Galatæ qui nec se circumventos a pseudo agnoscebant. *Fascinavit.* Fascinus est quando magicis delusionibus aliter quædam oculis hominum ostenduntur quam sunt. Dicitur etiam fascinus vulgo qui nocet infantibus. Dicuntur enim quorundam oculi visu urentes, dum tunc hic eorum actus fascinatio dicitur: et potest fieri ut huic peccato inserviant dæmones. Similiter invidia tanquam fascinus urit. Invidus enim non modo sibi nocet, sed et his in quibus aliqua bona esse incipiunt; unde Salomon, *Fascinatio malignitatis obscurat bonæ*

(Sap. iv). Sic factum est, ut invili tanquam fasci-
nantes nocerent Galatis, nuper in Christo renatis,
ut iidem Galatæ fidei stomacho nauseante cibum spi-
ritus evomerent. *Ante quorum oculos.* Vere fasci-
nati, quia ante oculos, id est, in vestra præsentia
ille tantus qui est. *Jesus Christus proscriptus est.* Id
est, exhæredatus: et hoc *in vobis*, in aliis non debe-
retis pati ut regnum et hæreditatem suam amitte-
ret, nedum in vobis.

VERS. 2. — *Hoc solum a vobis.* Commonitis per
increpationem, probat quod lex non est observanda,
quia non ex ea, sed ex fide veniunt omnia necessa-
ria, spiritus, justitia, benedictio. Quasi: Quanvis
fascinati et stulti, tamen *hoc volo a vobis discere*,
quia hoc adeo evidens est, ut et stulti docere
queant. Si nihil aliud esset, hoc solum ad proban-
dum sufficeret, cum constet quia spiritum accep-
tistis; sed an ex operibus in quibus laborem nun-
quam accepistis, an ex fide quæ auditus facilitate
venit?

VERS. 4. — *Sine causa.* Ideo dicit: Quia multa
jam pro fide toleraverant, et in ipsis passionibus,
charitate timorem vicerant. Sine causa ergo tanta
passi erant, qui a charitate, quæ in eis tanta susti-
nerat, ad legem labi volebant.

VERS. 5. — *Qui ergo tribuit.* Quia vos non ex
operibus quæ nunquam habuistis accepistis spi-
ritum, sed ex fide; ergo potestis videre quod ego qui
habui opera legis, non per ea, sed per fidem accepi
potestatem dandi spiritum et operandi miracula. De
eo quod sub lege fuerat, poterat dubitari: sed per
similitudinem istorum totum liquet.

VERS. 6. — *Ad justitiam.* Justitiam vocat hic pec-
catorum remissionem et bonæ vitæ observantiam.

VERS. 8. — *Providens.* Non solum justitia ex fide,
sed et benedictio, quia Scriptura dicit: *In te bene-
dicentur*, id est, in tuæ fidei conformitate. *Quia ex
fide.* Non ex operibus, etc. *Prænuntiavit*, id est,
ostendit. Vel, *prænuntiavit*, id est, ostendit prænun-
tium esse, quod *benedicentur* in æterna beatitu-
dine. *In te.* In tuæ fidei imitatione, etc.

VERS. 10. — *Quicumque enim,* etc. Hoc intelligen-
dum est, non de operibus quæ ad mores pertinent,
sed quæ in observationibus illis fiebant. Prodest lex
in tabulis scripta: cætera onus sunt, quod probat
auctoritate Scripturæ, dicens: *Scriptum est.* Qui ex
operibus legis sunt, maledicti sunt, quia sicut
scriptum est a Moyse in Deuteronomio (*Deut. xxi*):
Maledictus omnia homo, etc. Quasi: Multa præcepi
quæ omnia nullus implere poterit: sed in onus data
sunt, et ideo omnes maledicti. In quo innuit deside-
randum esse Salvatorem, qui finem ponat his, et li-
beret non solum ab aliis peccatis, sed a maledicto
legis. Cur ergo Galatæ transeunt a gratia ad male-
dictum?

VERS. 11. — *Justificatur apud Deum.* Qui eum
gratis colit, scilicet, non cupiditate appetendi aliquid
ab ipso præter ipsum, vel timore amittendi. In ipso
enim solo vera nostra beatitudo est, et perfecta est.

VERS. 12. — *Lex autem,* etc. Ex fide est justitia
et vita: sed lex non est ex fide. Posset quidem vi-
deri, quia opera legis ex fide fierent, ut pro eis spe-
rarentur æterna: sed id non est, quoniam Judæi ex
timore pænæ illa servabant. *Vivet in illis.* Non ait:
Qui fecerit eam, vivet in ea, cum præmisisset: *lex
non est ex fide*; ut intelligas legem in hoc loco posi-
tam pro ipsis operibus quæ in illis observationibus
fiebant. Qui autem vivebant in his operibus, time-
bant utique (si non ea fecissent) lapidationem, vel
crucem, vel aliud hujusmodi pati. *Qui ergo fecerit ea,
vivet in illis:* non apud Deum, id est, habebit præ-
mium, ne ista morte puniatur. Qui autem ex fide
vivit, cum hinc exierit, tunc magis habebit præsen-
tissimum præmium. Non igitur ex fide vivit, quis-
quis præsentia quæ videntur, vel cupit vel timet:
quia fides Dei ad invisibilia pertinet.

VERS. 13. — *Factus pro nobis,* id est, reputatus
non solum maledictus, sed etiam maledictum. Vel,
Factus est rei veritate *maledictus*, id est, mortalis.
Maledictus qui pendet. Quasi: Satis ad pœnam sit
quod suspensus moritur reus: et quod illic est usque
ad vesperam, ut tunc deponatur et sepeliatur, ne si
ibi sit diutius, majus sit opprobrium: et macula ge-
neri ejus. *Omnis homo.* Etiam Christus, ne futuri
hæretici negent ejus veram mortem.

VERS. 17. — *Hoc autem dico.* Hoc promisit Deus
Abrahæ, *hoc autem testamentum confirmatum* per ju-
ramenta *dico* et affirmo, quod *lex non facit irritum*,
de qua non est et hoc putandum: quia data est tan-
tum ad tempus: quia post multum tempus a promissio-
ne facta Abrahæ, lex data est: de qua si esset
benedictio, homines illius temporis Abraham, Isaac
et Jacob non eam habuissent. *Lex non facit irritum.*
Id est, falsum: quod faceret, si per eam daretur be-
nedictio. Promissio enim illa non dixit, quod per le-
gem, sed per semen. Quod si per legem benedictio,
ergo frustra semini promisit, et frustra semen ipsum
venit. Lex non facit irritum quasi jam valeret ad
evacuandam promissionem: quia esset falsa, et Deus
mendax.

VERS. 19. — *Propter transgressionem.* Posita est
in medio, inter promissionem et semen: cui facta
est promissio, id est, inter Abraham et Christum, ut
populum Dei erudiret sub timore Dei: ut dignus fie-
ret excipere promissionem quæ est Christus. *Ordi-
nata per angelos.* Lex dico ordinata per angelos, id
est Moysen, et alios ministros Dei, vel ministerio an-
gelorum hominibus data, in quibus angelis erat uti-
que Pater et Filius et Spiritus sanctus. Aliquando
sine ulla distinctione personæ, Deus per illos figura-
batur. Et nota quod non ait data, sed, *ordinata*:
quasi ordinabiliter data inter tempus naturalis legis
(de qua convicti sunt quod juvare non potuit) et tem-
pus gratiæ antequam de lege convincendi erant: qui
ergo nunc eam reducit, contra ordinem angelorum
facit. *In manu.* Id est, in potestate Christi, ut staret
lex dum vellet, cessaret cum vellet. Ergo contra eum
facitis qui eam destruxit. Mediator est inter duo

extrema, et ob hoc videretur vel quod Christus non A esset Deus, vel quod duo dii essent. Ad quod respon- det, etsi mediator non est unius sed duarum extre- mitatum, tamen est Deus unus cum Deo Patre per divinam naturam, cui mediat per humanam.

VERS. 20. — *Mediator.* Lex quam habet mediator, unius populi tantum est: sed tamen ipse mediator, non est tantum unius populi, id est, Judæorum qui legem habuerunt sed et gentilium, et ideo non quæ- ratis legem, ut habeatis mediatorem. Mediator non est unius, sed tamen est unus: sufficiens ad omnes reconciliandos Deo, quia Deus, et ideo aliud non adjungatis ei.

VERS. 21. — *Lex ergo,* etc. Quandoquidem lex est propter transgressionem, ergo est ita contra pro- missa, ut per eam impleatur aliter quam promissum est: non quia ex lege non est vita, id est, æterna beatitudo: quia si inde esset vita, tunc et justitia: sed non est ex ea justitia, sed potius condemnat, et sub peccato concludit. Et hoc est quod dicitur:

Sed concludit Scriptura. Judæos omnino clausit sub peccati dominio lex ipsa, et ostendit omnes homines clausos sub peccato, ut dicitur etiam ad Romanos: *Conclusit Deus omnia in justitia, ut omnium miseretur.* Notis peccatis per legem conclusi sunt, ut se excusare non possint, sed quærant misericordiam.

VERS. 23. — *Priusquam.* Ante fidei adventum utilis erat lex Judæis. *Veniret fides.* Spontanea est fides quam nullum meritum advocavit. *Custodiebamur.* Non liberi, sed servi. *Conclusi.* Ut sic assueti duceremur. *In eam.* Id est, tam bonam fidem. *Quæ* C *Tempore Christi erat. Revelanda.* Tempore Christi multa aperta sunt, quæ prius obscura. Ecce honor legis: quia custodivit ut pædagogus: sed hoc non magnum est, quia hoc puerorum est, non adul- torum.

VERS. 24. — *Pædagogus noster fuit in Christo Jesu.* Institutione Christi: qui ideo instituit, ut sic venien- tes ad fidem, quasi pueri ad perfectionem justifice- mur. *Vel in Christo,* id est, in exsequendis præceptis Christi.

VERS. 26. — *Omnes filii Dei estis per fidem.* Nos Judæi tempore fidei pædagogum deseruimus: quia omnes vos gentiles, qui non habuistis legem, estis filii. Quod ergo vestro exemplo deseruimus, vos accipitis? Quasi diceret: Non debetis hoc facere. *In Christo Jesu.* In institutione Christi, et ad similitu- dinem mortis ejus.

VERS. 27. — *Induistis.* Id est conformes ei facti estis, quod est vobis honor et contra æstus protectio. Quod autem Christus indumentum sit, alibi Aposto- lus aperit dicens: *Induite vos Dominum nostrum Jesum Christum.* Induunt autem homines Christum: aliquando usque ad perceptionem sacramenti: ali- quando etiam usque ad vitæ sanctificationem. Et il- lud primum bonis et malis est commune. Hoc alter- um vero proprium est bonorum.

VERS. 29. — *Ergo Abraham semen estis.* Semen Abraham dicitur est Christus: ubi legitur quod pro-

missiones dictæ sunt Abraham, et semini ejus. Hic autem semen Abraham dicti sunt filii Christi, id est, omnes credentes. Verum quoties Christus nominatur semen Abraham, corporaliter sentiendum est: quod scilicet ex ejus stirpe generetur. Quoties autem nos qui credimus in eum dicimur semen Abraham, tunc spiritualiter semen fidei accipere debemus.

CAPUT IV.

VERS. 1. — *Dico autem,* etc. Modo vos gentiles et nos Judæi sumus Christi, et semen Abraham et hære- des. Sed olim nos Judæi sub lege eramus dum par- vuli fuimus sicut hæres futurus, et a patre sub- stitutus.

VERS. 3. — *Sub elementis.* In elementis necomenias, id est lunares dies, et sabbatum significat, non quod in elementis sperarent ut pagani, sed quod in his Deum venerarentur. *Mundi.* Quia lex non cœlestia sed terrena promittebat: vel transitoria, ut est mundus.

VERS. 4. — *Venit plenitudo temporis.* Id est post- quam totum spatium illud fuit adimpletum, quo lex durare debuit, tunc misit Deus, etc. *Plenitudo tem- poris.* Sciebat quando venire deberet, vel etiam pati, etc. Non est enim hora ejus vel nostra, nisi voluntas ejus. Ante tamen longa series præconum præmit- tenda erat.

Misit Deus Filium. Unde, *Ego a Patre exivi, et veni in hunc mundum* (Joan. xvi). Et tamen de illo dicit Evangelista Joannes: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit* (Ibid. 1). Deinde conjungit: *In propria venit.* Illuc ergo missus est, ubi erat. Unde et illud Propheta dicit: *Cælum et terram ego impleo* (Jer. xxiii). Quærendum est ergo quomodo intelligatur ista missio. Si ergo sobrie de Dei Filio quæ digna sunt opinemur, ideo missum in- telligere debemus, quia ex illo incomprehensibili in- enarrabilique secreto majestatis profundæ dedit se comprehendendum mentibus nostris Dei Verbum, non solum cum se exinaniret, sed etiam cum habi- taret in nobis. *Ex muliere.* Usus Hebrææ locutionis mulieres dicit non corruptas, sed feminas. *Factum sub lege.* Ut appareat circumciscus quasi filius Abraham signum habens ejus cui promissus fuerat; in quo im- pleta est circumcisio: itaque signum jam cesset. D *Credidit enim Abraham se habiturum filium, in quo benedicerentur omnes gentes: quod jam factum credimus.*

Ut adoptionem. Id est, ut participes essemus divinæ gloriæ. Sicut enim ipse natura participat, ita ad ipsam videndam nos adoptat. Hinc enim adoptionem recipimus, quod ille unicus Dei Filius non dedignatus est participationem nostræ naturæ, factus ex mu- liere, ut non solum unigenitus esset, sed etiam pri- mogenitus in multis fratribus fieret. Adoptionem autem dicit, ut distincte intelligamus unicum Dei Filium.

VERS. 6. — *Misit Deus.* Ut enim probaremur ad- optati esse a Deo in filios, Spiritum suum dedit nobis

qui signum Patris ostendat in filios, ut quia nos hoc non auderemus dicere infirmitate et indignitate nostra, suggerat ut audeamus dicere. *Spiritum Filii.* Nota Spiritum etiam esse Filii. Et nota etiam hic trinitatem. (Aug.) Si forsitan aliquis quærat utrum a Filio procedat Spiritus, etc., usque ad ab illo habet, ut et de illo procedat Spiritus sanctus.

Clamantem. Notandum quod clamor in Scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, et dogmatum magnitudo.

Abba pater. Eleganter duo verba idem significantia posuit, propter universum populum qui de Judæis et gentibus in unitatem fidei vocatus est, ut Hebræorum verbum ad Hebræos, Græcum ad gentes pertineat. Utriusque autem verbi eadem significatio ad ejusdem fidei Spiritusque unitatem pertinet.

Qui natura non sunt, etc. Unam Dei veri esse naturam ostendit, scilicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Quid autem est natura Deum esse, nisi verum Deum esse? Unde alibi Apostolus: *Conversi estis servire Deo vivo et vero* (1 Petr. 1).

VERS. 9. — *Imo cogniti estis.* Hoc genere locutionis frequenter utitur Scriptura; unde: *Sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam* (Psal. LXII), id est, vidisti me, ut viderem te. Cognoscit nos Deus, id est, cognitionem sui nobis præstat. Non enim a nobis est, quod novimus eum, ab æterno quidem novit: sed tunc cognoscere dicitur, quando ut ea cognoscantur, facit. *Infirma.* Vere lex est egenum elementum: quia perfecte non justificat.

Egena. Quia quantum juvat, non per se, sed respectu gratiæ facit. *Egena elementa* dicuntur quæ sui invicem egent ad regendum mundum.

VERS. 10. — *Dies.* Dies observant qui dicunt: Hodie non est aliquid incipiendum. *Menses.* Qui cursus lunæ perscrutantes dicunt: Tali luna non est aliquid inchoandum: ii menses observant et colunt. *Tempora.* Ut cum dicunt: Modo est initium veris. *Et annos.* Cum dicunt: Novus annus est. Sed nulla debet suspicio esse harum rerum, quia prospere potest cedere quidquid simpliciter sub Dei devotione fit.

VERS. 11. — *Timeo vos, ne forte,* etc. Hoc observant qui certis diebus, mensibus vel annis volunt vel nolunt inchoare: quasi fausta, vel infausta sint tempora.

VERS. 12. — *Estote sicut ego.* Et ego qui legem habui, sum modo sine lege sicut vos debetis esse sine illa. Ego, inquam, qui cum Judæus natus sim, jam ista carnalia spirituali dijudicatione contemno. *Quia,* etc., *sicut vos,* etc. Homo sum qui de errore correctus sum et ita vos potestis corrigi. *Fratres, obsecro.* Aspere correctos recreat per bene gesta. *Nihil me.* Excusat se, quia pseudo dixerant Paulum Galatis inimicum nec voluisse eos docere, quæ in aliis ecclesiis prædicabat.

VERS. 13. — *Tentationem vestram.* Tentati enim sunt (cum tribulationem secundum carnem pateretur

Apostolus), utrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur.

VERS. 14. — *Sed sicut angelum Dei,* etc. Hoc dicit quia Deus loquitur in sanctis suis, et Paulus non seipsum, sed Deum in seipso diligi volebat; ideoque perhibet testimonium quibusdam, quod sicut angelum Dei et sicut Christum Jesum eum exceperant. In omnibus ergo sanctis suis ipse est amandus qui ait: *Esurivi, et dedistis mihi manducare* (Matth. xxv). Tanta est charitas capitis erga corpus suum.

VERS. 15. — *Ubi est ergo,* etc. Admirans opus eorum spirituale, commendat ut, hoc intuentes, in timorem carnalem non decident. Et quia mutati erant in deterius, increpat eos. Etsi enim receperint eum sicut angelum, non ideo tamen parcat secare et urere, quia non quærit sua, sed quæ Christi. Non quærit lac et lanam de ovibus, idem commodum splendæ necessitatis et favorem honoris, sed salutem omnium. *Si fieri posset.* Nonne illud fieri potuisset, quod ait Apostolus? Non potest fieri quod juste non fit. Non posse se dixit, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per justitiam.

VERS. 16. — *Verum dicens vobis.* Quia nemo vult se argui errantem, et omnis reprehendens videtur inimicus.

VERS. 17. — *Æmulantur.* Ego non sum inimicus, sed illi æmulantur, etc. *Æmulantur* autem non bene ii qui non tam cupiunt eos esse meliores, quam ipsos volunt facere pejores et retrorsum trahere æmulatione perversa.

VERS. 19. — *Donec Christus.* Quem deformatis formosus sit in vobis. Vel, ut formosus aliis per vos appareat. Gravius dictum, quam si diceret eos formari in Christo.

VERS. 20. — *Vellem autem.* Sciens Apostolus habere majorem vim sermonem qui ad præsentem fit, cupit apostolicam vocem litteris comprehensam in præsentiam commutare. Scriptura enim divina ædificat lecta, sed multo plus prodest si de litteris mutatur in vocem. Magnam si quidem vim habet vox viva, vox de auctoris sui ore resonans, quæ ea pronuntiatione profertur, et distinguitur, quia in hominis corde generata est.

VERS. 21. — *Dicite,* etc. Respondete. Usque huc enim pendet sententia. Et interponitur illud: *quos iterum parturis,* etc. *Legem non legistis.* Quidquid eligant, probantur stulti. Si non legerunt, non debent recipere quod ignorant. Si legerunt, ipsa probat se dimittendam. Quod si non intelligunt, stulti sunt.

VERS. 22. — *Scriptum est,* etc. Complures habuit, sed de duobus tantum Scriptura specialiter singula exsequitur, innuens aliquid egregium in his præfigurari. *Unum de ancilla et unum,* etc. Nec hoc frustra distinxit: uterque quidem natus est de Abraham, sed de diversa operatione. Quia qui de ancilla secundum carnis naturam, qua juvenula de sene solet concipere. Qui de libera, non secundum vim carnis, ut vetula sterilis de vetulo, sed per operationem Dei, qui promisit. Illum ergo genuit, dc-

monstrans consuetudo naturam. Illum vero dedit A parit a peccato naturam liberans gratia. *Quæ habet* promissio, significans gratiam. Ibi humanus usus *virum.* Synagoga quippe virum habuit, id est legem, ostenditur, hic divinum beneficium commendatur.

VERS. 24. — *Per allegoriam.* Dicitur id per allegoriam, quando aliquid aliud videtur sonare in verbis, et aliud intellectu significare, sicut hic per Abraham, Deus Pater : ipse est enim pater multarum gentium. *Abba* enim, pater ; *am*, multarum. Et subauditur, *gentium.* *In monte Sina.* Talis loci mentione Apostolus significat quod Judæi contra gentes essent superbi de mandato, vel ipsi essent superbi et tumidi contra ipsum mandatum, quod est Agar, id est, significatur per Agar. Agar enim alienatio, quia alienat ab hæreditate.

VERS. 25. — *Mons.* Per omnia est *conjunctus*, et similis ei Hierusalem, id est Judaico populo, qui nunc est, id est qui temporaliter servit. Totus populus mater, singuli sunt filii, vel proselyti, qui omnes timore pœnæ serviunt. Per hæc omnia patet quod vetus lex non est tenenda, sed nova quæ sursum, quæ libera. *Arabia*, etc. Humilitas, vel afflictio, quia affligebantur sub carnalibus observantiis.

VERS. 26. — *Quæ sursum est.* Superna est sanctorum civitas, licet in quibusdam quos hic parit, adhuc peregrinetur. Sara sterilis significat quod natura humani generis peccato vitata, et ideo damnata nihil veræ felicitatis in posterum merebatur. Isaac per repromissionem natus signat filios gratiæ : et quia hoc non per regenerationem, sed per generationem futurum erat, ideo tunc imperata est circumcisio, quando Saræ promissus est filius. Circumcisio enim significat naturam exuta vetustate novatam. Quod omnes filios et servos circumcidi jubet ; ad omnes istam gratiam pertinere testatur. *Quæ est mater.* Quia singuli verbo et exemplo ejus instructi ex charitate serviunt.

VERS. 27. — *Scriptum est.* Quod libera sit et mater auctoritate Isaïæ probat subdicens : *Lætare.* Lætari, erumpere, clamare, pertinent ad libertatem. *Non paris.* Hoc dicit quia illo tempore quasi nullos genuit. *Non parturis*, quia necdum conatum habuit. *Lætare*, in corde. *Erumpere.* Lætitiâ mentis extra ostende. *Clama.* Gaudium tuum aliis prædica. *Quia multi filii.* Hoc pertinet ad matrem. Isaïas aspiciens tempore Christi Ecclesiam gentium ante sterilem, tunc fetosam eam alloquitur, dicens : O Ecclesia sterilis, quæ tempore legis nec virtute miraculi paris, etc. *Desertæ.* Plures filii sunt Ecclesiæ olim desertæ, quam Synagogæ generantis interim. Hoc superflue de antiqua Sara diceret Isaïas, de Ecclesia ergo dicere intelligendus est. Sterilis autem erat in omnibus gentilibus Ecclesia, antequam iste fetus, quem cerninus oriretur. Synagoga ergo est quæ habet virum, id est legem. Deserta vero, et vaga et sine ulla potestate viri vivens, gentium multitudo est, quæ et sterilis erat, nullius legitimi verbi proferens germen. Parit quidem cives terrenæ civitatis peccato vitata natura ; cœlestis vero civitatis cives

parit a peccato naturam liberans gratia. *Quæ habet virum.* Synagoga quippe virum habuit, id est legem, et fetosa quondam fuit in liberis. Sterilis vero Ecclesia sine viro Christo, sine ullo sponsi alloquio diu jacuit in deserto. Sed postquam illa librum repudiæ accepit, et omne ornamentum viri ad idoli convertit ornamentum, tunc maritus, priore putrescente cingulo, alium lumbis suis balteum, aliud de gentibus lumbare contexit, quæ statim ut viro conjuncta est concepit et peperit. Unde Isaias exclamat : *Dilata locum tabernaculi tui, et protende funiculos tuos* (Isa. LIV).

VERS. 28. — *Isaac.* Risus, id est qui in lætitia serviunt, non ex tristitia, vel necessitate.

VERS. 29. — *Persequatur.* Non puto nos de facili invenire posse ubi Ismael persecutus fuerit Isaac, sed tantum illud, quod cum filius Ægyptiæ luderet cum Isaac, indignata sit Sara.

VERS. 31. — *Qua libertate.* Libertas qua liberati sumus a Christo, est peccatorum remissio, et fidei per dilectionem operantis justificatio.

CAPUT V.

VERS. 2. — *Si circumcidamini.* Circumcisio et cætera legalia ita natis et institutis non sunt noxia, licet non necessaria, magis noxium erat prohibere quasi noxia. Gentiles vero ad talia non sunt cogendi. Sed si nolunt eis congruere, ut Timotheus, non sunt prohibendi, sed si in his confidunt, sunt perditii ; licet his ergo illa tenere ne videantur improbata potius quam terminata. Gentibus vero non sunt imponenda, ne videantur aut non causa promittenti Christi, instituta, aut adhuc promittere, sed cessando jam patent signa futuri fuisse, quæ cum honore paulatim deserendo erant sepeclienda, non ut sacrilegia gentium fugienda.

VERS. 3. — *Debitor est.* Hoc ideo ait, ut terrore tam innumerabilium observationum quæ in lege scriptæ sunt, ne omnes implere cogentur, quod nec ipsi Judæi, nec patres eorum implere potuerunt, sicut Petrus ait, abstinerent ab his quibus eos aliqui subjicere cupiebant.

VERS. 4. — *A gratia excidistis.* Quæ ad hoc venit, ut cessante onere justificet ; quod qui reducit, hanc perdit.

VERS. 5. — *Nos enim.* Qui in lege confidit, amittit gratiam, quod ex contrario potest videri, quia ex fide justitia, et spes, id est, externa beatitudo : et hoc facimus per spiritum, qui non potest falli aut fallere. *Spem justitiæ.* Id est, quam sperat justitia, scilicet vitam æternam, vel, quæ speratur ipsa justitia. Fides enim esuriens et sitiens justitiam sperat in ea renovari et proficere. Vel, spes justitiæ est Christus, ex quo speratur justitia ipsa.

VERS. 6. — *Nam in Christo.* His vero qui in Christo Jesu volunt pie vivere, virtutes appetendæ sunt, et vitia fugienda. Media vero quæ inter virtutes et vitia sunt, nec appetenda sunt, nec fugienda, ut circumcisio et præputium, quæ nihil valent in Christo

Sed fides. Sine dilectione fides inanis est. Fides cum dilectione Christiani est. Alia est dæmonis. *Nam et dæmones credunt et contremiscunt* (Jac. 11). Qui autem non credunt, tardiores sunt et peiores quam dæmones. Sed multum interest, utrum quis credat ipsum esse Christum, an credat in Christum. Nam ipsum Christum esse dæmones crediderunt, nec tamen in Christum crediderunt. Ille enim credit in Christum, qui sperat in Christum, et diligit Christum.

VERS. 7. — *Currebatis.* Hic laudat Galatas, et eos per quos inducti sunt ut judaizare vellent, vituperat; et ne illis consentiant, monet.

VERS. 10. — *Confido.* Ideo confidere de his se dicit, quia non sponte sed circumventi errabant. Et ideo ostensa modo vera via facile credit eos reversuros. *Conturbat.* Ut scilicet mutato ordine de spiritualibus sitis carnales. *Quicumque.* Occulte, inquirunt, Petrum lacerat, cui supra in faciem se restitisse scripsit quod non recto pede incesserit ad Evangelii veritatem: sed nec Paulus tam procaci maledicto de Ecclesiæ principe loqueretur, nec Petrus dignus, ut portaret iudicium Ecclesiæ. Quocirca arbitrandum est hæc de alio quodam dici, qui vel cum apostolis fuerat, vel de Judæa venerat, vel ex Phariseis crediderat, vel aliquis magnus sic apud Galatas æstimatus, ut portet iudicium Ecclesiæ perturbatæ.

VERS. 11. *Ego autem.* Imponeretur a pseudo, quod Paulus alibi circumcisionem prædicaret, sed non eis facile sententiam suam aperire vellet.

Quid adhuc persecutionem. (HIER.) Persecutiones enim creberrimas sustinuit a Judæis, eo quod doceret eos, qui de gentibus crediderant in Christo, non debere circumcidi.

Scandalum crucis. Scandalum erat Judæis prædicatio crucis, quia sabbatum et circumcisionem evacuabat. Si vero admitteret circumcisionem, non esset eis scandalum, et pacifici essent.

VERS. 12. — *Utinam abscindantur.* Ipsi vos conturbant, sed utinam abscindantur, non carnaliter, sed vim generandi perdant in vobis, vel in aliis nihil proficiant non solum circumcisi sed abscissi, ut nullam omnino generandi potentiam habeant, et in merito hoc opto ne vos redigant in servitutem legis: *Vos enim vocati estis a Deo in libertatem.*

VERS. 13. — *Ne libertatem.* Sensus est: Cavete ne audito nomine libertatis, impune vobis peccandum esse arbitremini. *Sed per charitatem Spiritus.* Non per affectum carnis charitas habenda est, sed per spiritum.

VERS. 14. — *Omnis enim lex.* Nam et illa quæ ad bonos mores pertinent, et illa quæ in sacramentis sunt (cum bene a liberis intelligantur, nec carnaliter observantur a servis) ad charitatem referantur necesse est. *Diliges proximum.* Hoc scriptum est in Levitico (Levit. xix), in quo recte dicit impleri legem universam, cum tamen duo sint præcepta charitatis in quibus tota lex pendet et prophætæ,

quia dilectio Dei in dilectione proximi continetur; et ideo in hoc præcepto perfectio salutis est, quia sine proximo non diligitur Deus: *Qui enim non diligit proximum suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* (I Joan. iv.) Cum igitur utrumque præceptum ita sit, ut neutrum sine altero possit teneri, unum eorum sufficit commemorare. *Sicut teipsum.* Non potest proximum diligere, qui non diligit se. Se autem non diligit qui diligit iniquitatem. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam* (Psal. x).

VERS. 15. — *Comeditis.* Vel *criminamini*, id est, crimina vobis invicem imponentes. *Ne abinricem consumamini.* Per schisma Christianæ religionis, per vanam gloriam vanamque victoriam mutata occasione charitatis hoc eorum vitium tetigit, quia dissensio inimica est dilectionis. Hoc enim maxime vitio contentionis et invidiæ et perniciosa inter eos jurgia nutriebantur, quibus consumitur societas et vita.

VERS. 16. — *Dico autem in Christo,* etc. Ostendit quam sufficiens sit fides Christi sine lege, quia per eam carnis vincunt et ejus opera, et sequuntur spiritum; quasi dicat: *Ne detis libertatem in occasionem carnis, sed per charitatem spiritus servite.* Hoc autem dico posse esse vobis in Christo, et nunquam aliter. *Non perficietis,* etc. Non ait non feceritis vel non habueritis quia ea non habere non poterant, sed non perficietis, id est non opera eorum consensu voluntatis implebitis.

VERS. 17. — *Caro enim concupiscit,* etc. Caro dicta est concupiscere, quia hoc secundum ipsam agit anima, sicut auris dicitur audire, et oculus videre, cum potius anima et per aurem audiat, et per oculum videat. Caro enim nihil, nisi per animam concupiscit, sed concupiscere dicitur, cum anima carnalis concupiscentiæ spiritui reluctatur. Ipsius enim carnalis concupiscentiæ causa non est in anima, ex utroque enim fit, quia sine utroque delectatio nulla sentitur.

VERS. 18. — *Quod si Spiritu ducimini,* etc. Ex quo apparet eum Spiritum sanctum non habere qui sub lege est, non dispensative, sed vere. *Non estis sub lege.* Hoc commodum jam habetis, ideo hæc pars eligenda. Hos damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem dum nescientes gratiam de se presumunt. Porro sub lege est, qui timore, non amore, abstinet a malo, reus in voluntate. Hæc lex timorem incutit, non amorem.

VERS. 21. — *Regnum non Dei consequentur.* Nullus medius locus est, ut non sit in supplicio, qui non erit in regno.

VERS. 22. — *Charitas.* Caput præmisit, unde membra sequuntur. Non enim bene aliquis gaudet, qui non diligit bonum unde gaudet. Non habet pacem veram cum aliquo, nisi eum diligit. Non est longanimis perseveranter expectando nisi ferreat diligendo. Non est benignus, nisi diligit cui opitulatur. Non est bonus, nisi diligendo. Non fidelis sa-

lubriter, nisi ea fide quæ per dilectionem operatur. Non est mansuetus qui dilectione non moderatur. Non continet se quis ab eo unde turpatur, nisi diligit unde honestatur. Merito ergo charitatem sic sæpe commendat, quasi sola sit præcipienda, quæ non potest haberi sine cæteris, quibus homo efficitur bonus. *Gaudium*. Puritas conscientiæ. Unde: *Non est impiis gaudere, dicit Dominus (Isa. XLVIII)*.

VERS. 24. — *Qui autem*. Quasi dicat: Contra malos posita est lex; bonis autem posita est crux. Quod ita ait: *Qui autem, etc., carnem suam crucifixerunt, etc.* Congruit nostræ devotioni ut qui Domini crucifixi passionem celebramus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis faciamus. In hac quidem cruce semper in hac vita debet pendere Christianus, ut sit fixus clavis et præceptis justitiæ, ut Christus in cruce clavis confixus fuit.

VERS. 25. — *Si spiritu vivimus*. Quod communiter supra dixit, ad istos quibus scribit retorquet, et se eis connumerat, per hoc ostendens, se non dicere eis quod ipse non velit servare. Quasi dicat: Non dico vobis aliquid quod et facere ipse nolum.

VERS. 26. — *Inanis gloriæ*. Inanis gloriatio est velle vincere ubi præmium non est. *Invidentes*. Sciendum quia, cum per omne vitium antiqui hostis virus humano cordi infundatur, in zelo invidiæ tota sua viscera serpens concutit, et in hac imprimenda malitia quasi postem movit. Zelus iste modum non habet permanens jugiter sine fine, cum alia scelera finiantur. Quantoque ille cui invidetur successu meliore profecerit, tanto invidus in majus incendium livoris ignibus inardescit. Hinc vultus minax, torvus aspectus, pallor in facie, tremor in labiis, stridor in dentibus, verba rabida, et effrenata convicia, et manus ad violentiam prompta; et si gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis est armata.

CAPUT VI.

VERS. 1. — *Fratres, et si*. Hactenus toti Ecclesiæ locutus est improbando legem, et commendando gratiam, modo se convertit ad prælatos qualiter tractent subditos, scilicet leniter, quia etiam fratres sunt, etsi superiores. *In aliquo delicto*. Delictum est declinare a bono, peccatum est facere malum; vel delictum quod ignoranter fit, peccatum quod a sciente. Tamen indifferenter ponuntur. Præoccupatio est, dum vel ad horam non videtur quid faciendum sit, vel qui viderit vincitur ut malum fiat cum latet veritas, vel compellit infirmitas. *Lenitatis*. Ne si aliter feceritis, non patiatur se argui, sed defendere se incipiat, ne turpis videatur. *Considerans teipsum*. Nihil ad misericordiam sic inclinatur quam proprii periculi cogitatio.

VERS. 2. — *Etsi adimplebitis legem Christi*. Id est charitatem; ex charitate enim Christus peccata nostra tulit, qui etiam præcepit ut nos invicem diligamus.

VERS. 3. — *Nihil*. Comparatione spiritualis, qui totum dat gratiæ.

VERS. 4. — *Probet*. Diligenter inspiciat. *Opus autem*.
PATROL. CXIV.

tem suum. Non peccatum alterius, ut pharisæus qui dixit: *Non sum sicut cæteri hominum (Luc. XVIII)*, qui non re, sed fallaciter erat justus. *In semetipso*. Id est intus in conscientia sua pura. *Gloriam habebit*. Id est gloriabitur et gaudebit. *Et non in altero*. Id est in alterius laude, scilicet cum alter eum laudat. Qui enim conscientiam boni operis habet, non debet de hoc apud alium gloriari, et laudem suam foras fundere, sed in semetipso humiliter gloriari. Vel ita: *Et sic*, id est si actus suos consideret, sciens neminem debere gloriari se habere mundum cor, *in semetipso, etc.* *Etsi sic in se*. Id est, si actus nostros consideremus, nulli nos anteponeamus, nec quemquam judicabimus. Vere justus alterum sibi præponit, quia plus sua mala scit quam alterius, quorum cognitio sibi gloria est. Gaudet enim, dum cognoscit morbum suum, quem sanare desiderat.

VERS. 5. — *Unusquisque enim*. Non inquinatur quis alieno peccato. *Onus*. Alia sunt opera participandæ infirmitatis, de quibus supra: *Alter alterius onera portate*; alia reddendæ Deo rationis, de quibus hic. Contra eos qui putant hominem alienis inquinari peccatis, dicit: *Unusquisque enim, etc.* Contra negligentes qui nullum curant corrigere, securi quod alienis non contaminentur peccatis, dicit: *Invicem onera portate*. Onera infirmitatis invicem portamus, dum lenitate iram alterius sustinemus, et dum ei qui læsit, si petit, indulgemus. Vel per onus, intelligitur bonum et malum opus. In Scripturis enim onus et in bonam et in malam partem accipitur; et sic: *Unusquisque, bonus vel malus, portabit onus suum*, id est mercedem operum suorum referet.

VERS. 6. — *Communicet*. Bona sua faciat ei communia, et ne excuset, quia Deus non potest falli. Usitatum præceptum est, ut prædicatori verbi Dei præbeat necessaria ille cui prædicatur, quæ boni appellatione recte signavit. Sicut et Dominus in Evangelio cum discipulis loquens ait: *Cum mali sitis, nostis bona dare filiis vestris*; prævidens autem quosdam obtendere paupertatem, et præceptum velle eludere, addidit:

VERS. 7. — *Nolite errare*. Quasi dicat: Nemo se vane excuset, quia Deus non potest falli. Scit enim corda vestra, non ignorat facultates. Excusatio verisimilis hominem potest placare, Deum non potest fallere.

VERS. 8. — *Qui seminat in carne addit sua*. Cum vero dicit, *in spiritu*, non addit suo, quia semen carnale ex homine est, semen vero spirituale ex Spiritu Dei est. Messis vero hic in fine promittitur. Ideoque in seminando perseverantia opus est. *In carne, in spiritu*. (AMBROS.) Homo Christianus spiritu constat et carne. Homo enim ad comparisonem sancti Spiritus caro est. *Qui autem seminat*. Id est, qui spiritui dat offensum ex fide, cum charitate serviendo justitiæ, et legem spiritualiter intelligendo, de spiritu metet, etc.

VERS. 9. — *Non deficiamus*. Si homo non imposuerit finem operi, nec Deus imponit remunerationi.

Quantum seminaverimus in operibus, tantum metemus in fructibus: Et quantum aviditas inquirentis se dilataverit, tantum se aperiet ad præmia manus retribuendis, quia sic recipies quisque quomodo facit; quæ qui fortis erit ad seminandum, fortis erit ad metendum. *Tempore enim.* Non statim Deus facit quicquid ad salutem orator; nec ideo negat, quia differat, quod tempore suo, id est congruo præstat.

Ysa. 40. *Dum tempus.* Tempus seminandi est præsens vita, qua curramus. In hac licet nobis quod volumus seminare. Cum vero transierit, tempus operandi auferetur; unde *Operantini dum dies est: veniat, nec quando jam indus poterit operari (Joan. ix).* Ad omnes. Omnibus impendenda est misericordia, in quo præponendi sunt iusti qui sunt ex fide. Quod et omnibus inimicis nostris qui scelerati sunt, persequentes Ecclesiam, testis est Dominus: *Benefacite his, quæ oderna vobis. Diligite inimicos vestros (Luc. 11);* quia et ipsi sunt homines, quibus in hoc Dominus placet, et solem dat.

Vers. 14. *Videte autem.* Postquam ad moralia opera exhortatus est, redit ad illud unde prius agebatur: ne scilicet legales observantia teneatur. Ne quis autem sub nomine eius saluti incautos, caveat finem epistole manus, sua annotatione compensat. Ab hoc enim loco sua usque ad finem descripsit.

Vers. 15. *Hæc cognita.* Iam erant pseudo, qui sic Christum predicabant, ut et legum servandam decerent. Crucem predicabant, ut a fidelibus questum haberent; legam ut iudeis placerent. *De crucis Christi persecutionem,* et ad hunc hoo ideo dicit, quia Romani imperatores, Cæsar, et Octavianus, et Augustus, leges promulgaverunt ut iudei, ubi que essent, proprio ritu viverent, et patriis ceremoniis deservirent. Quicunque enim circumcisus erat, sicut in Christum crederet, quasi Judæus habebatur in gentibus, qui vero circumcisus non esse iudeum, præputio præsebat, persecutionibus utamur.

penitentiam quam Judæorum debet bonitas. Hæc igitur persecutiones, quæ Galatas depravaverant, destruxerunt, complentes, circumcissionem pro defensione discipulis persuadebant. Nam nec iudei persequi eos poterant, nec gentiles quos videbant, et profectos circumcidere, et ipsos legalia servare.

Vers. 14. — *Mihi mundus crucifixus est.* Contigit plerumque, ut homo mundum mente non teneat, sed tamen mundus eum in suis occupationibus astringat et mortuus est homo mundo, et mundus quasi vivus eum conspiciat, dum alio intentum in suis actibus rapere contendit; sed nec Paulus mundum cupit, nec mundus eum: ut in duobus mortui neuter neutrum videt. Quia igitur nec Paulus mundi gloriam quærebat, nec a mundi gloria ipse quærebat, ideo et se mundo et mundum sibi crucifixum gloriatur. *Et ego mundo.* Nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse suum aliquid in me cognoscit. Sicut Dominus ait: *Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Joan. xiv).*

Vers. 17. — *Deicætor.* Non vult per turbulentas contentiones sedari sibi fieri de re quantum satis erat exposita. Vel sicut in Græco legitur, *De cætego bene mihi, laborem exhibeat, vel præstat, scilicet ut rursum in vobis necessitatem laborem laborandi.* Laborem enim præstat magister, qui aliter semit inquiri docuit. *Signata.* Signa est punctum vel nota aliquo forme acta. Signata ergo appellat quasi notas poenarum de persecutionibus quas patiebatur. *Et ista sensus:* Ideo non debet mihi fieri molestia, quia ego habeo alia sollicitus et certamina, quæ in persecutionibus quas patior mecum decertant.

Vers. 18. — *Genita Domini nostri Jesu Christi.* Conclusio epistole et quasi subscriptio, quæ et in nonnullis aliis epistolis dicitur quasi necesse. *Uppellata tenentis gratia non dissensio, non legis servitus, non iura, non iudicium, etc.* Insuperque dicitur non zelus, non ira, non indignatio, etc.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

ARGUMENTUM.

Epheſi sunt Asiatici. Hi, accepto verbo veritatis, persisterunt in fide: hos collaudat Apostolus, scribens eis ab urbe Roma de carcere per Tychicum diaconem.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. *Paulus apostolus.* More suo satisfactionem præmittit. Deinde gratias agit Deo, exponens prius beneficia humano generi præstita, post ipsa apostolia specialiter indulget; deinde et Ephesius ipsi, ostendens a quo et ad quid vocati sint. Deinde Christi dignitatem et præstationem ostendit; postea ad patientiam et charitatem exhortatur, unitatem fidei et Ecclesie commendans, et dona gratiæ enumerans. Tandem ad certamen exhortatur contra principes tenebrarum, voluntate Christianæ unitati-

ram describit. *Sanctis omnibus. Perfectis, et non solum eis, etc. Fideibus.* Qui si non sancti, vel in fide sancti, *Sanctis, exercitio virtutum.* *Et fideibus.* fide recta quæ in Christo Jesu. Recta illa, quæ non est in fide, quæ non est in fide, tunc enim prodest ac creditur bona vita, si fides est in Christo Jesu. Tunc vere sancti sunt si fideles sunt in Christo. Vel: distingue inter sanctos et fideles, ut sanctos intelligas majores et perfectiores, fideles minus perfectos.

Vers. 2. — *Benedictus.* Præmissa solutione, incipit ab actione gratiarum, innuens omnia esse ex Deo. *Benedixit.* Unum quidem benedictionis verbum, sed per congruentia persona varie debet intelligi. Benedictur ab homine Deus, cuius laudibus dignis extollitur. Homo autem a Deo, cum Deus ei gratiæ suæ dona impartitur, non meritis illius, sed misericordia sua.